

Anmelderen mener i anden sammenhæng at have hørt Dethlefsen advokere for brugen af begrebet »tilpasningspolitik«, bl.a. fordi dette begreb også vil kunne dække orienteringen mod de allierede, da udviklingen tilsagde dette.

På samme vis har Dethlefsen et positivistisk commonsense forhold til problematikken konsensus/konflikt. Han mener ikke, at der metodisk kan påvises betydende forskelle i tilgangen til kildematerialet eller analysen heraf i de sidste 30 års forskning, hvad enten den karakteriseres som konflikt- eller konsensusorienteret. Begrebernes anvendelse i deres nuværende form er derfor reduceret til historiografisk typologi.

Med Knud J.V. Jespersens bidrag, »SOE-arkiverne og den danske modstandsbevægelse«, bringes vi tilbage til den danske besættelsestidsforsknings barndom. Som bekendt var Hæstrups banebrydende værker *Kontakt med England* og *Hemmelig alliance* de første egentlige videnskabelige arbejder om dansk besættelsestid. Dengang som senere beklagede Hæstrup, at han ikke

kunne få adgang til SOE's arkiver i England. På baggrund af akter beroende i danske arkiver samt indsamlede beretninger formåede han dog at stykke et arbejde sammen, som den dag i dag på de fleste felter står uantastet. For nogle år siden fik en engelsk historiker, Charles Cruickshank, adgang til de arkiver, som så nidkært blev bevogtet. Det kom der en bog ud af, *SOE in Scandinavia*, som må betegnes som en skuffelse. I maj 1994 blev så arkiverne endelig frigivet, og på symposiet fremlagde Knud J.V. Jespersen sine indtryk af arkivstoffets karakter og værdi på grundlag af et års arbejde med stoffet. Om Knud J.V. Jespersens kommende bog vil give et stort anderledes billede end Hæstrups, kan han ikke sige noget om, men med bogen vil formodninger og indirekte slutninger kunne af- eller bekræftes på grundlag af samtidigt kildemateriale. Jespersens optik vil blive SOE i Londons, og selv om han fremlægger sine planer med nærmest velopløst ydmyghed, må man knytte forventninger til den kommende bog.

Arkiver og brugere

Af Leon Jespersen

Statens Arkiver nu – og i de næste 5 år. Handlingsplan 1994-1998. (Rigsarkivet, 1993). 1-3, 76 + 106 + 106 s. samt mikrokort.

Enevældens finansarkiver. Vejledende Arkivregistraturer XXIII. (Rigsarkivet, 1996). 278 s.

Vemmetofte Kloster. Arkivregistratur. (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, 1992). 129 s.

Vallø Stifts Arkiv. (Landsarkivet for

Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, 1995). 146 s.

Vallø-pergamenten 1356-1713. Et repertorium. (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, 1993). 170 s.

Posthuse øst for Storebælt. En arkivregistratur, ved Niels Strandsbjerg. (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm/Post Danmark, 1995). 366 s.

- Blindeinstitutioner i Danmark ca. 1858-1970. Arkivregistratur*, ved Niels Strandsbjerg. (Blindeinstitutionerne i København og på Refsnæs/Landsarkivet i København, 1992). 110 s.
- Kommunearkiver – Hasle. Arkivregistratur*. (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, 1996). 125 s., 100 kr.
- Hinnerup-arkiverne 1842-1967. Fortegnelse over arkiverne fra de kommuner, der indgik i Hinnerup kommune 1967*, ved Harry Christensen. (Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland, 1992). 95 s.
- Det kongelige Biblioteks arkiv indtil 1943*, ved Thyge Svenstrup. Indsigt. Håndskriftafdelingens Arkivregistraturer nr. 6. (Det kongelige Bibliotek, 1994). 89 s., 60 kr.
- Foreningsarkiver i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig*, ved Lars N. Henningsen. (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 1992). 52 s., 40 kr.
- Danske kirkebøger i Sydslesvig*, ved Lars N. Henningsen. (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 1993). 117 s., 60 kr.
- Personarkiver i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig*, ved Lars N. Henningsen. (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 1993). 80 s., 60 kr.
- Erhvervsarkivets arkivoversigter. Bd. 1: Virksomhedsarkiver fra landbrug, industri og håndværk m.v.*, ved Erik Korr Johansen. (Erhvervsarkivet, 1991). 253 s., 140 kr. Bd. 2: Arkiver fra handels-, hotel- og transportvirksomheder m.v. (Erhvervsarkivet, 1993). 336 s., 150 kr. Bd. 3: Arkiver fra finans-, forsikrings- og servicevirksomheder, erhvervsorganisationer m.v. (Erhvervsarkivet, 1995). 408 s., 160 kr. (Pris ved samlet køb af to eller tre bind henholdsvis 112, 120 og 128 kr.).
- Niels H. Frandsen: *Dansegilde og mordbrand. Vejledning om retsbetjentarkiver*. (Dansk Historisk Fællesråd, 1995). 198 s., 148 kr.
- Ole Degn: *Toldarkiver før 1969. Vejledning og nøgle til toldarkiverne i landsarkiverne*. (Statens Arkiver/Told- og Skattehistorisk Selskab, 1994). 158 s., 125 kr.
- Margit Mogensen og Erik Nørr: *Menighedsrådene og deres arkiver*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 41 s., 25 kr.
- Jørgen Nybo Rasmussen: *Kort – om kort og tegninger*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 23 s., 25 kr.
- Paul G. Ørberg: *Hvad præsten skrev – i kirkebogen. Kirkebøger og deres brug*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 29 s., 25 kr.
- Ole Degn: *Alle skrives i mandtal. Folketællinger og deres brug*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 31 s., 25 kr.
- Finn Andersen: *Skifteretssager og deres brug*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 31 s., 25 kr.
- N.H. Frandsen: *Foreningshistorie og retsbetjentarkiver*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 32 s., 25 kr.
- Sigurd Rambusch: *Vælgere i organisation. Om vælgerforeningshistorie*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 37 s., 25 kr.
- Hans H. Worsøe: *Amtmanden var med til det hele. Amtsarkiver og deres brug*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 23 s., 25 kr.
- Poul Thestrup: *Pund og alen. Danske mål- og vægtenheder fra 1683-reformen til i dag*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 35 s., 25 kr.
- Poul Thestrup: *Mark og skilling, kroner og øre. Pengeenheder, priser og lønninger i 350 år (1640-1989)*. Arki-

vernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 50 s., 25 kr.

Arne Møller Pedersen: *Brand, vand, mug og grimme dyr*. Arkivernes informationsserie. (Rigsarkivet, 1991). 30 s., 25 kr.

Dorrit Andersen: *Et godt og smukt hus. Landsarkivet for Fyn*. Gemt er ikke glemt. Skrifter fra Landsarkivet for Fyn nr. 1. (Landsarkivet for Fyn, 1993). 48 s.

»Gemt er ikke glemt«. Sentensen kan læses på den massive egetræsdør til den første læsesal på Landsarkivet for Fyn. For arkivgæsten, der ikke er vant til arkivernes ordningsprincipper, kan det imidlertid volde store problemer at få materialet frem fra gemmestederne. Hvem husker ikke sit første arkivbesøg og følelsen af afmagt; materialet findes på stedet, men man mangler forudsætninger for at bestille det frem til sin læseplads, som de mere arkivvante sidemænd langsomt annekterer med protokoller og pakker fra deres demonstrativt overfyldte borde.

Problemet skyldes naturligvis, at arkivernes materiale er ordnet efter proveniensprincippet (hjemmehørsprincippet) – hvor arkivalierne holdes sammen efter den myndighed, der har skabt dem – og derfor ikke kan bestilles frem efter de enkle principper, som de fleste kender fra folkebibliotekerne. De forsøg, der i 1800-tallet blev gjort med at henlægge materialet i systematiske hovedgrupper, var katastrofal, dels ved at rive materialet ud af den forvaltningsmæssige sammenhæng, hvori det opstod, dels ved at placere materiale fra forskellige arkivskabere i samlinger, der hverken kunne blive fuldstændige eller systematiske, bl.a. fordi et givet materiales indhold kunne berettige til placering i flere grupper. Efterfølgende arkivarer har kæmpet en heroisk kamp for at føre

indholdet i disse samlinger tilbage til de oprindelige arkivskabere.

Arkivgæstens søgning og spørgsmål skal omformuleres til administrationsforhold, og arkivvæsenet har gjort sig store anstrengelser for at vejlede brugerne. Da jeg har fået til opgave at annoncere en række af de seneste års arkivpublikationer, vil det være mest hensigtsmæssigt at kommentere dem på baggrund af arkivernes tilgængeliggørelsespolitik. For en ordens skyld skal det nævnes, at der ikke er tale om en fuldstændig oversigt, men blot om de publikationer, der er sendt til *Historie*.

I 1993 udsendte et udvalg, bestående af medlemmer fra Rigsarkivet og tre af landsarkiverne, en handlingsplan for Statens Arkiver 1994-98, *Statens arkiver nu – og i de næste 5 år*. Heri beskrives den pressede situation, arkivpersonalet befinder sig i som følge af voksende opgaver og nedskæringer, der især har ramt arkivarer og konservatorer. Netop i disse år modtager arkiverne omfangsrige afleveringer fra 1960'ernes hastigt voksende administration, og også i de kommende år er der udsigt til store afleveringer. I perioden 1965-1995 er der skabt ca. 2.200 hyldekilometer arkivalier – svarende til afstanden mellem København og Ankara – hvoraf de omkring 300 hyldekilometer vil blive afleveret til Statens Arkiver frem til år 2025.¹

Samtidig er 1990'ernes administration kendetegnet ved informationsteknologiens lige så hastige udvikling, der kræver arkivernes bistand til forvaltningen samt deres egen tilpasning til de elektroniske medier. Oven i dette kommer et stigende antal arkivbrugere med behov for vejledning. Handlingsplanen rummer nogle sigende opgørelser over det stadig mere skæve forhold mellem arkivpersonalets reduktion og forøgede opgaver. Men når Rigsarkivets og

landsarkivernes faste personale i 1992 er opgjort til 17 (tabel 1, 1. del, s. 17), beror det heldigvis på en fejl. Det korrekte tal må være 120; men til sammenligning var der 159 i 1975. I forhold til udenlandske arkiver er der ansat væsentligt færre i det danske arkivvæsen, ligesom arkivpersonalet er blevet stadig mindre i forhold til antal ansatte i administrationen, omfanget af afleveringer, besøgstal og ekspeditioner. Alt dette har medført nogle omprioriteringer med hensyn til tilgængeliggørelse af arkivfunds.² – Efter fremkomsten af handlingsplanen er der ført forhandlinger om en resultatkontrakt, der åbner mulighed for flere ressourcer til arkiverne i forbindelse med tilpasningen til informationsteknologien.

Trods arkivpersonalets reduktion siden 1975 har det publiceret flittigt, dels i form af arkivregistraturer og vejledninger, dels i form af undersøgelser, der har vist arkivsamlingsernes anvendelsesmuligheder og givet arkivarerne en praktisk baggrund for vejledningsarbejdet.³ Serien ARKI-Varia fra Landsarkivet for Sjælland m.m. samt publikationerne fra Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland er netop eksempler på udnyttelse af arkiverne. For den brede offentlighed er det lille tidskrift *Siden Saxo* nok det kendteste eksempel. Men med færre ressourcer og et voksende publikum med behov for vejledning har arkivvæsenet mødt udfordringen med forskellige former for hjælp til brugerne.

Gennem det meste af dette århundrede har den detaljerede registratur været den foretrukne form for tilgængeliggørelse af arkivfunds og hjælp til brugerne – kombineret med mundtlig vejledning. Denne type hjælpemiddel rummer en detaljeret fortegnelse over indholdet i et arkivfond og er forsynet med en forvaltningshistorisk indledning om den

pågældende arkivskaber. Dette arbejde er blevet fortsat, og inden for de sidste år er der fremkommet en række registraturer af denne type.

For mange år siden udsendte Rigsarkivet en »Vejledende Arkivregistratur« over Rentekammeret, dvs. den instans, der forvaltede rigets indtægter. Med den 23. i rækken af Vejledende Arkivregistraturer, *Enevældens Finansarkiver*, foreligger der en registratur over de mange instanser, der administrerede rigets udgifter. Med et par enkelte undtagelser dækker den perioden fra Struensee til enevældens ophør i 1848 og erstatter her den forældede Vejledende Arkivregistratur III om finansarkiverne 1660-1848, der udkom i år 1900. Der er ganske vist tale om en videreførelse af en ældre serie; men dens anlæg vidner om en klar forståelse for behovet hos nutidens brugere. Den administrationshistoriske oversigt over finansforvaltningen er kortfattet, og bogen rummer henvisninger til mere udførlig litteratur for den interesserede. Ved hver myndighed anføres år for dens oprettelse og nedlæggelse, lovgrundlag samt eventuelt litteraturhenvisninger. Der er anført proveniensnummer, løbenumre (pakkenumre), yderår for den pågældende enheds materiale, titel på enhed/pakke samt anmærkning om indhold. Indledningen rummer desuden en instruktiv vejledning i udfyldelse af bestillings-seddel, og bagest findes ikke blot en person- og litteraturliste, men også en ordforklaringsliste. Den »gamle« Vejledende Arkivregistratur fremstår her i en yderst brugervenlig skikkelse.

Også landsarkiverne har fortsat arbejdet med udgivelse af detaljerede registraturer. Det må tilskrives nu fhv. landsarkivar Grethe Ilsøes indsats, at der i de sidste år er blevet udsendt en række registraturer af denne type fra Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, herunder over to ikke

helt almindelige godsarkiver. Vemmetofte, hvis første kendte ejer daterer sig til 1349, var frem til 1694 en adelig hovedgård, men ejedes herefter af medlemmer af kongefamilien. Ved en fundats blev det i 1735 et adeligt jomfrukloster, hvis økonomi baserede sig på indtægterne fra Vemmetofte og Højstrup hovedgårde. Vemmetofte klostres omfangsrige arkiv (frem til 1951) er blevet overdraget til landsarkivet og tilgængeliggjort i form af en arkivregistratur, hvis opstilling repræsenterer en tillempling af Lotte Jansens model for fynske godsarkiver. Registraturen er således let at orientere sig i, og arkivet med dets lange, ubrudte rækker af korrespondance og regnskaber rummer – ligesom det følgende arkiv – mange muligheder for undersøgelser af landbrugs-, skovbrugs-, social- eller lokalhistorisk karakter.

Endnu mere exceptionelt er Vallø Stifts arkiv, som Landsarkivet for Sjælland m.m. har modtaget, og som dækker tiden frem til ca. 1950. I begyndelsen af 1700-tallet købte Frederik 4. Vallø, som han forærede til sin hustru Anna Sophie Reventlow. Efter Frederik 4.s død blev hun tvunget til at overdrage sine ejendomme til Christian 6., der herefter overdrog Vallø til dronningen, Sophie Magdalene. Hun omdannede i 1737 Vallø til en kgl. stiftelse for ugifte døtre af adelen. Vallø Stifts arkiv blev ordnet og registreret i 1929, og ved landsarkivets nyordning i 1993 overførte man de dele af arkivet, der var ordnet tilfredsstillende, til nyordningen. Vallø Stifts arkiv er med sine over 250 hyldemeter landsarkivets største godsarkiv, og det rummer et væld af forskningsmuligheder inden for de ovennævnte emner.

Bl.a. indeholder arkivet en enestående samling på 122 pergamenter fra middelalder og renaissance, der er tilgængeliggjort i en separat publikation, *Valløpergamenter 1356-1713*. Det ældste

pergament, et skøde, stammer fra 1356. Ved hvert pergament er anført titel, datering, antal tekstsider, pergamentets størrelse og bevaringstilstand, segl, resumé af indhold, bagsidetekst, referencer til trykte kildeudgaver og til anden litteratur. Ordningen følger den nummerering, der blev foretaget omkring 1930, og såvel et navnerregister som en oversigt over pergamenternes kronologiske og typologiske fordeling giver brugeren forskellige, let anvendelige indgangsvinkler.

Fremkomsten af disse tre registraturer vil uden tvivl give anledning til nye undersøgelser på grundlag af dette materiale.

Et par andre registraturer fra Landsarkivet for Sjælland m.m. påkalder sig også opmærksomhed. Niels Strandsbjerg, der er involveret i flere af de registraturer, der omtales her, har forestået indsamlingen af arkiver (frem til ca. 1986) fra posthuse øst for Storebælt. Læseren kan umiddelbart undre sig over, at registraturen også omfatter Samsø; men det skyldes, at øen indtil 1970 hørte under Holbæk amt. P&T's historie er skrevet; men udgiveren leverer – udover bl.a. en spændende indføring i postvæsenets tidligere fremtrædende rolle inden for befordringsvæsenet – en oversigt over postvæsenets lokale og regionale struktur, hvor læseren får en kort og koncis definition på forskellige kategorier af posthuse. Registraturen, *Posthuse øst for Storebælt*, er opbygget geografisk efter postkredse, og de enkelte arkiver er ordnet efter en model, der er aftrykt (s. 21). Da nogle posthuse har mistet nøglen til deres journalsystem, er der som bilag aftrykt en standardjournalnøgle. Endvidere findes et register over postkontorer, telegraf- og befordringsstationer m.m.

Som led i Landsarkivet for Sjællands indsamling af arkiver fra handicapinstitutioner foreligger der nu en registratur

over sjællandske blindeinstitutioner, *Blindeinstitutioner i Danmark ca. 1858-1970*. Den kan imidlertid betragtes som landsdækkende, da alle store blindeinstitutioner, er placeret på Sjælland. Niels Strandsbjerg giver en fyldig og velskrevet indføring i de forskellige blindeinstitutioners historie, der samtidig afspejler holdningsændringerne i blindeforsorgen. Hovedparten af arkivalierne stammer fra blindeinstitutionerne i København og på Refsnæs. Registraturen, der er udstyret med en række spændende og ganske sigende fotos, rummer også arkivalier fra andre, mindre blindeinstitutioner og -foreninger.

Landsarkiverne har også fortsat udgivelsen af registraturer over kommunearkiver. Landsarkivet for Sjælland m.m. har således udgivet en registratur over arkivalier fra Hasle købstad, Klemensker, Nyker og Rutsker kommune, der med kommunalreformen i 1970 indgik i Hasle primærkommune. Især Rutsker kommune er interessant, idet man her omhyggeligt har bevaret arkivalier, der er kasseret i andre kommunearkiver. Landsarkivet har i dette tilfælde set bort fra Indenrigsministeriets bekendtgørelse fra 1981 om kassation. Denne »civile lydighedsnægtelse« kan kun hilses velkommen, idet det omfangsrige arkiv viser, hvilket materiale en kommunal myndighed på landet producerede. Registraturen er opbygget efter samme model som ved øvrige kommunearkiver.

Det gælder også Landsarkivet for Nørrejylland registratur over Hinnerup kommunes arkiv, udgivet af Harry Christensen. Registraturen omfatter materiale fra Grundfør-Spørring, Søften-Foldby og Vitten-Haldum-Hadsten kommuner, der i 1967 blev sammenlagt til Hinnerup kommune. I begge disse kommuneregistraturer gives en oversigt over de sammenlagte kommuners historie, styre, opgaver og administration, ledsaget af en indføring i arkivernes opbygning –

og i registraturernes benyttelse. På den måde præsenteres forskellige typer materiale samt eksempler på og ideer til deres anvendelsesmuligheder. Harry Christensen udtrykker for så vidt ideen med alt tilgængeliggørelsesarbejde, når han nævner, at kommunehistorie ikke skriver sig selv, og at han håber, at registraturen vil gøre materialet kendt samt fremme forståelsen og interessen for det lokale samfund.

Også institutioner uden for Statens Arkiver har i de senere år udgivet arkivregistraturer. Særlig tydeligt understreges registratures funktion i Det kongelige Biblioteks registratur over sit eget arkiv. Skønt arkivet har været anvendt til vægtige undersøgelser, har det levet en ret anonym tilværelse, idet der først i 1942 forelå en håndskrevet registratur, som forskere og studerende »dog skulle spørge efter... da dens eksistens ikke har været almindelig kendt« (Birgitte Possings forord). Arkivet rummer ind- og udgående skrivelser til overbibliotekar- og bibliotekschefembedet, regnskaber samt materiale vedrørende benyttelse (udlån m.m.), kataloger, tilvækst og afgang, indbinding, bygningen, bibliotekets historie m.m., udstillinger, planer o.l. Arkivets bedste kender, Harald Ilsoe, gør i en perspektivrig indledning rede for sine egne erfaringer med at opdage arkivets indhold og betydning, ligesom han viser dets mange anvendelsesmuligheder, bl.a. til trykproduktions historie (ud fra pligtafleveringsprotokollerne), auktionspriser, bogbindshistorie, forskning og læsning (ud fra udlånsprotokollerne). Udgivelsen af registraturen vil ganske sikkert fremme udnyttelsen af arkivets righoldige materiale til undersøgelser i bibliotekshistorie og bogvæsen. For en ordens skyld skal nævnes, at Det Kongelige Bibliotek nu også har udsendt registraturer vedrørende håndskriftsamlingen.

I 1989 indrettedes Studieafdelingen med Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg som en selvstændig afdeling. Arkivet har tids- og ressourceproblemer svarende til dem, der er beskrevet i ovennævnte handlingsplan for Statens Arkiver.⁴ Alligevel er det lykkedes arkivet at indsamle store mængder arkivalier og at tilgængeliggøre dem i en arkivserie, hvis første tre publikationer skal omtales her.

Ligesom i Danmark er der også i Sydslesvig foregået en indsamling af foreningsarkiver. Arkivet har udgivet en »summarisk fortegnelse« over sydslesvigske foreningsarkiver, indeholdende det enkelte arkivs løbenummer, foreningsnavn, materialets tidsmæssige udstrækning (yderår) og omfang samt stiftelsesår og eventuel litteratur. Endvidere findes krydshenvisninger til materiale i Sydslesvigs danske Ungdomsforeningers arkiv. Foreningerne er opført i alfabetisk rækkefølge, da de fleste foreninger hos det danske mindretal havde et nationalpolitisk formål. Registraturen skal give et overblik, medens de enkelte arkivers specifikke indhold fremgår af mere detaljerede registraturer. Men den skal samtidig anspore til yderligere afleveringer; registratursens første billede – af Sydslesvig-Hjælpens Kørselstjenestes store, men nu hovedsagelig tabte arkiv – giver begrundelsen.

Den anden publikation i arkivserien vedrører kirkebøger. Lars Henningsens fyldige indledning finder sin begrundelse i de skiftende forhold mellem dansk og tysk, der har givet de sydslesvigske kirkebøger en særlig karakter. Hans spændende udredning af kirkebøgernes placering i Slesvigs omtumlede historie kan ikke ydes retfærdighed i en kort omtale; men for benyttelsen af de danske kirkebøger i Sydslesvig er det ikke mindst vigtigt, at der i perioder og i visse områder kunne være tale om en dob-

beltregistrering af embedshandlinger i tyske og danske kirkebøger. Og så sent som i 1980'erne indtraf der et vendepunkt, idet registreringen af danske embedshandlinger i tyske kirkebøger ebbede ud for alene at blive ført i danske kirkebøger.

Arkivseriens tredje publikation omhandler personarkiver. Også her er der tale om en alfabetisk ordnet oversigt, idet der henvises til de enkelte arkivers mere detaljerede indholdsfortegnelser. Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig har omkring 340 private personarkiver, og i registratursens indledning gør Lars Henningsen rede for andre institutioners bestand af privatarkiver samt privatarkivernes anvendelsesmuligheder.

Fortegnelserne fra arkivet i Flensborg har karakter af oversigter for bestemte arkivgrupper. Hvis vi atter vender tilbage til Statens Arkiver, har de i den sidste menneskealder lagt betydelig vægt på at skabe arkivoversigter (guider), der kort præsenterer alle arkivinstitutions samlinger. Oversigterne er ment som en første orientering, hvorfra brugeren henvises til mere detaljerede hjælpemidler, herunder trykte specialregistraturer. Alle landsarkiverne har fået sådanne oversigter og hjælpemidler; med hensyn til Dansk Data Arkiv rummer DDA-Nyt fra 1993 en guide-lignende oversigt, og i 1990'erne afsluttedes *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse*. Her er oversigten over arkivfonds ledsaget af nyttige anvisninger på, hvordan brugeren kan gå videre i sin søgning. Ikke mindst sagregistrene er til stor hjælp; brugeren har her en mulighed for hurtigt via disse at finde frem til de specialregistraturer og arkivfonds, der vedrører det pågældende emne. Dette arbejde er fortsat, og inden for de sidste år har nu også Erhvervsarkivet fået sin guide, *Erhvervsarkivets arkivover-*

sigter. Dens tre bind omtaler ca. 6.700 arkivfonds opdelt efter brancher og inden for disse efter amter og primærkommuner. Brugeren kan desuden finde det ønskede materiale i et navneregister (med navne på virksomheder, organisationer, foreninger, personer mv.); arbejder man med et lokalområde, kan man have nytte af det topografiske register, ligesom der findes branche- og fagregistre. Under omtalen af de enkelte arkivfonds findes oplysning om etableringstidspunkt, ophør, strukturændringer, navneændring mv. samt eventuel oplysning om arkivalier/registraturer på andre arkivinstitutioner. Dette efterfølges af oplysninger om såvel arkivets som de enkelte arkivaliegrupperes yderår og omfang. Bind 3 rummer desuden en oversigt over personarkiver samt specialsamlinger og hjælpemidler, og oversigtens tre bind har af praktiske grunde en amts- og kommuneoversigt. Alt dette gør dem til et yderst brugervenligt hjælpemiddel.

Det reducerede arkivpersonales øgede opgaver, bl.a. til vejledning af et større antal læsesalsbrugere uden større indsigt i forvaltningshistorie, har skabt et behov for yderligere information.

Titlen på Niels H. Frandsens vejledning *Dansegilde og mordbrand* refererer til retsbetjentenes mangfoldige opgaver, lige fra udstedelse af tilladelser til afholdelse af bal til efterforskning og retsforfølgelse af forbrydelser. Retsbetjentene – herredsfogeden, byfogeden og birkedommeren – der på én gang var politimestre og dommere, fungerede frem til 1919, da den dømmende og udøvende magt blev adskilt. De ældste arkivalier stammer tilbage fra slutningen af 1500-tallet.

Retsbetjentarkiverne hører til landsarkivernes mest anvendte arkivalier. Slægtsforskere benytter bl.a. skifteprotokollerne, hvor man kan finde et doku-

menteret slægtskab i forbindelse med boopgørelser, og ligesom lokalhistorikere anvender de skøde- og panteprotokollerne. Men andre dele af retsbetjentarkiverne benyttes kun i ringe udstrækning. Landsarkiverne har ordnet retsbetjentarkiverne efter en fælles plan, der bl.a. rummer grupper såsom justits- og politivæsen, skøde- og pantevæsen, fogedvæsen, notarialvæsen, skifte- og overformynderivæsen, auktionsvæsen, politiforvaltning, næringsvæsen, tiendevæsen, regnskabsvæsen og udskrivningsvæsen.

Tilsammen giver disse grupper et billede af retsbetjentenes mange opgaver og centrale placering i lokalsamfundet. Men som det fremgår af Grethe Ilsøes forord, har den enkelte forsker hidtil selv måttet skaffe sig et overblik over retsbetjentarkivernes opbygning, indhold og variation, ligesom vejledningen naturligvis også skal henlede publikums opmærksomhed på de hidtil kun lidt benyttede dele af retsbetjentarkiverne. Vejledningen er ikke udgivet af Statens Arkiver, men af Dansk Historisk Fællesråd, der hermed har fortsat sin serie af gode håndbøger. Forfatteren præsenterer her hjælpemidler, arkivernes indhold og indfaldsvinkler, ligesom vejledningen er forsynet med ordliste og en fortegnelse over retskilder og litteratur. Det gør heller ikke bogen ringere, at den er skrevet i et flydende sprog. Vejledningen opfylder således et stort behov; brugeren er fortsat henvist til landsarkivernes guider (arkivoversigter) samt fortegnelser og registre på arkivernes læsesale. Landsarkivet for Sjælland m.m. har udsendt trykte registraturer, ordnet amtsvist; men når Statens Arkiver i fremtiden får registreret retsbetjentarkiverne på en database, får arkivgæsten mange søgemuligheder.

I 1990 skrev arkivar Henrik Fode en artikel i *Fortid og Nutid* med den sigende titel: »Brug toldarkiverne. Her især

fra det 19. århundrede – en kildegruppe til næsten alt«. Toldarkivernes mange anvendelsesmuligheder fremgår også af Ole Degns vejledning, *Toldarkiver før 1969*, der er udsendt af Statens Arkiver og Told- og Skatthehistorisk Selskab. Toldarkiverne (før 1969) fylder et par kilometer på landsarkivernes hylder, og deres indhold afspejler toldvæsenets skiftende opgaver. I første halvdel af vejledningen giver Ole Degn et rids af toldvæsenets organisation gennem tiderne samt af love og forordninger som en hjælp til at forstå toldmaterialets mange oplysninger. Vejledningens anden halvdel rummer den fælles modelregistratur, som toldarkiverne er ordnet efter, ledsaget af bemærkninger om indhold, forklaringer af arbejdsgange og lovgrundlag. Toldarkiverne kan naturligvis benyttes af den, der forsker i økonomisk historie, idet materialet bl.a. rummer oplysninger om omsætning og handel, et områdes økonomiske betydning, ind- og udførsel, om varelagre, udenlandske handelsmænd osv. I materialet findes også oplysninger af personal-, administrations- og bygningshistorisk interesse. Nok så overraskende er det, at der også findes oplysninger om sundhedshistorie, idet toldvæsenet blev inddraget i administrationen af karantænebestemmelser. Toldvæsenet fik andre opgaver, der lå uden for beskatningen, såsom skibsmåling, tilsyn med mønstring af skibsmandskab og skibspapirer, med valutaordning o.a. Det er således et ganske righoldigt materiale, der er blevet tilgængeliggjort for publikum, dels ved 1980'ernes indsamling og ordning, dels ved udsendelsen af denne vejledning og nøgle til toldarkiverne. Vejledningen rummer også fortegnelser dels over toldsteder, personale, indtægter, befolkningsunderlag og arkivomfang, dels over litteratur og registraturer, der hjælper brugeren videre i søgningen.

Især de ældre Vejledende Arkivregistraturer rummede en fyldig forvaltningshistorisk indføring. Tankerne kan gå til V.A. Sechers omkring 100 sider store oversigt over Danske Kancelli, der rummer et væld af oplysninger for den administrationshistorisk interesserede. For brugeren kunne den derimod virke noget uhåndterlig, og i Bjørn Kornerups 2. udgave af registraturen over Danske Kancelli (1943) – og i andre Vejledende Arkivregistraturer – var der tale om kortere administrationshistoriske indføringer.

Som man kan læse i Rigsarkivets handlingsplan, var de Vejledende Arkivregistraturers lærde indledninger ofte mest til nytte for arkivarerne i deres mundtlige vejledningsarbejde, og som bruger kaster man undertiden et stjålet blik på arkivarernes eksemplarer af de Vejledende Arkivregistraturer, der rummer en række håndskrevne tilføjelser og praktiske oplysninger. De ovennævnte, instruktive vejledninger i benyttelsen af told- og retsbetjentarkiver er ikke mindst nyttige for dem, der ofte bruger disse arkivfonds; men hvis man kun er »på visit« i disse arkivgrupper, er kortfattede indføringer hensigtsmæssige.

I den forbindelse udgav Statens Arkiver i 1991 en informationsserie på 11 skrifter, der giver en kort, brugerorienteret vejledning i hyppigt benyttede arkivfonds. For nylig er der udkommet flere skrifter, der ikke har kunnet omtales her. Skrifterne afspejler arkivvæsenets Janus-ansigt, idet de rummer en række praktiske oplysninger, dels for brugerne, dels for dem, der opbevarer arkivmateriale.

Dette dobbelte sigte præger ikke mindst skriftet om menighedsrådsarkiverne. Her får man et rids af menighedsrådenes historie, deres placering i demokratiseringsprocessen, herunder deres betydning for kvinders valgret og valgbarhed. Og ved opridsningen af de-

res voksende kompetenceområder får læseren et klart billede af arkivernes indhold. Som eksempel skal her blot nævnes, at menighedsrådenes tilsyn med kirkebygninger og inventar har skabt et materiale, der kan anvendes ved bygningshistoriske undersøgelser. Arkiverne har imidlertid mange andre anvendelsesmuligheder, og skriftet slutter med en vejledning om, hvorledes arkiverne bedst ordnes og sikres for eftertiden. Særlige problemer knytter sig til opbevaringen af kort og tegninger, der ofte har et upraktisk format (s. 21).

Dette vanskelige problem tages op i en særskilt publikation om kort og tegninger. Med publikums voksende interesse for kort og tegninger – både til illustrationer og til forskning – har der meldt sig et øget behov for vejledninger og registraturer. Netop på grund af deres ofte upraktiske format har arkivskaberne taget kort og tegninger ud af den administrative sammenhæng, hvori de opstod. Da der ikke findes faste regler for, hvorledes materialet skal registreres og betegnes, kalder Nybo Rasmussen det en vanskelig opgave at orientere sig i denne type materiale, idet der ikke findes ensartede og let anvendelige hjælpemidler. Han giver imidlertid en kyndig indføring i samlingerne på Statens Arkiver, og hvorledes arkivgæsten trin for trin kan benytte sig af de mange og forskelligartede hjælpemidler samt registraturer, der er til rådighed. Enkelte er trykt; men en række – undertiden omfangsrige – interne registraturer er opstillet på de enkelte afdelinger. Når forfatteren ved problemer anbefaler at rådføre sig med »de medlemmer af personalet, der har specialiseret sig i emnet« (s. 6), får man indtryk af et ikke let tilgængeligt område. Nybo Rasmussens skrift afspejler det store ordnings- og tilgængeliggørelsesarbejde, der er i gang for at lette benyttelsen af det rigt holdige materiale; bl.a. betegnes Rigs-

arkivets sejlskibskonstruktionstegninger som en af verdens mest værdifulde og største. Der er også lyspunkter; forfatteren fremhæver det ordningsarbejde, der i årene 1966-73 blev gennemført på Landsarkivet for Sjælland m.m. vedrørende materiale fra før 1900. Der findes en trykt registratur og et seddelkartotek med registreringen på forsiden og et foto af det pågældende materiale på bagsiden, der gør det »usædvanlig let at orientere sig i dette arkivs kortsamling« (s. 17). Nybo Rasmussens skrift er absolut nyttig læsning inden brugen af arkivernes kort og tegninger.

Kirkebøger, folketællinger og skifteprotokoller hører til det hyppigst benyttede materiale, idet det er grundlaget for bl.a. slægts-, lokal- og kulturhistorie. Paul G. Ørberg har i *Hvad præsten skrev – i kirkebogen* beskrevet kirkebøgenes historiske udvikling, deres indhold samt ikke mindst den praktiske brug af kirkebøger. Her har vi et eksempel på selvbetjening, idet hvert landsarkiv har opstillet den pågældende landsdels ældre kirkebøger i kopi, medens Rigsarkivet har alle landets kirkebøger (frem til 1915) på mikrofilm. Desuden har større lokalhistoriske arkiver kopier af lokale kirkebøger frem til 1891. Med salget af kirkebøger på mikrofilm eller -kort indgår de også i arkivernes formidling. Kirkebøgenes betydning fremgår af, at de i Danmark – bortset fra Sønderjylland og i modsætning til mange andre lande – er grundlaget for personregistreringen.

Ole Degn fremlægger i *Alle skrives i mandtal* folketællingernes historie, deres stadig mere detaljerede, men varierende oplysninger, de metodiske problemer, der knytter sig til benyttelsen, samt deres anvendelsesmuligheder inden for bl.a. personal- og slægtshistorie, befolknings- og erhvervsforhold. Læseren får endvidere oplysning om, hvilke folketællinger der er direkte publikumsad-

gang til i form af xeroxkopi eller mikrofilm på Statens Arkiver, ligesom litteraturlisten rummer en fortegnelse over publicerede folketællinger og anden relevant litteratur.

Skifter – opgørelser efter dødsfald, opbud, fallit, separation eller skilsmisse – kan give oplysninger om økonomiske og sociale forhold, lokalhistorie, hus- og ejendoms historie, kulturhistorie m.m., ligesom de kan anvendes til at dokumentere slægtsforhold. Skifteprotokoller – samt skiftedokumenter der undertiden overses – bliver derfor flittigt benyttet; men problemet for brugeren er her i udpræget grad at omsætte sit spørgsmål til administrationsprog: hvilken jurisdiktionsmyndighed tog sig af det pågældende skifte. Da denne opdeling er ganske kompliceret, har Finn Andersen i *Skifteretssager og deres brug* (s. 30f.) givet en overskuelig, skematisk oversigt over de vigtigste skiftejurisdiktioner, medens teksten rummer oplysning om en række mere specielle myndigheder. Denne oversigt vil uden tvivl lette søgningen for mange.

Retsbetjentarkivernes flittige benyttelse afspejler deres mange anvendelsesmuligheder. Niels H. Frandsen, der havde forfattet den ovenfor nævnte, mere fyldige vejledning i disse arkiver, viser i sit lille skrift *Foreningshistorie og retsbetjentarkiver* retsbetjentarkivernes værdi, når man arbejder med foreningshistorie. Medens en forenings eget arkiv vil være det naturlige grundmateriale for beskrivelsen af dens historie, giver retsbetjentarkiverne mulighed for mange slags oplysninger. En forening kunne få kontakt med myndighederne ved ansøgning om tilskud, tilladelser, ved kontrol og konflikt. Retsbetjentene – byfogeder, herredsfogeder og birkedommere – tog sig især af konflikterne, og N.H. Frandsens skrift omhandler i vid udstrækning materiale vedrørende konflikter. Forfatteren giver en

praktisk orienteret gennemgang af søgemuligheder, faldgruber, protokollernes opbygning og indhold m.m., der altsammen afspejler hans egne erfaringer med materialet, som læseren her delagtiggøres i og kan have praktisk nytte af under arkivbesøget. Retsbetjentarkiverne rummer en bred vifte af oplysninger: f.eks. brugsforeningers tilladelse til at sælge alkohol samt sager vedrørende ulovligt salg af alkohol og varesalg til ikke-medlemmer, kontrol med andelsmejeriers mælkeproduktion, retssager mellem en forenings medlemmer eller mellem en forening og udenforstående osv. Om søgningen i de konkrete tilfælde står mål med anstrengelserne, overlader forfatteren til den enkeltes bedømmelse; men med baggrund i oplysningernes variationsbredde opfordrer forfatteren foreningshistorikeren til at vurdere deres relevans for fremstillingen af foreningens historie, ligesom han afslutningsvis kort berører de metodiske problemer, der knytter sig til udnyttelsen af materialets oplysninger.

Foreningshistorie er også emnet for Sigurd Rambuschs bidrag til informationsserien. Hans skrift, *Vælgere i organisation. Om vælgerforeningshistorie*, rummer en oversigt over de politiske partiers og vælgerforeningers historie. Han viser ikke blot, hvilket materiale der står til rådighed for den, der beskæftiger sig med vælgerforeninger, og hvor det findes; men han giver også råd med hensyn til disposition, sprog samt fremstilling af manuskript og bog. Når forfatteren anbefaler udarbejdelse af en disposition forud for arbejdet med arkivalierne, skyldes det, at arbejdet med de store mængder materiale ellers kunne resultere i en skæv fordeling af arbejdsindsatsen og en slagside i fremstillingen. Rent metodisk afspejler det også arbejdsprocessens vekselvirkning mellem spørgsmål/hypoteser og arbejdet med arkivalierne. De efterfølgende ek-

sempler på vælgerforeningshistorier samt fortegnelser over valgdatoer og -tal, litteratur samt adresser på arkiver, biblioteker og politiske partier, gør skriftet til en nyttig vejledning for den, der beskæftiger sig med vælgerforeningshistorie. Dette skrift adskiller sig samtidig lidt fra de øvrige i informationsserien ved også at medtage ting, der ikke snævert hører til arkivbenyttelsen.

Landsarkiverne rummer formentlig omkring 10 km amsarkiver. I *Amtmanden var med til det hele* viser Hans H. Worsøe i et historisk rids amtmandens forskellige og varierende funktioner, hvad der kan findes i amsarkiverne, og hvorledes arkiverne benyttes. Der gøres bl.a. rede for grever og friherrers amtmandsfunktioner samt for, hvorledes Sønderjylland også på dette punkt adskiller sig fra det øvrige land. Fra landsarkivernes guider (arkivoversigter) ledes brugeren til andre fortegnelser (bl.a. seddelregistraturer); men på grund af materialets omfang har ingen af landsarkiverne udarbejdet detaljerede registraturer med brugervejledning og en administrationshistorisk indledning (s. 18).

Arkivbenyttere kender værdien af forudgående forberedelser til arkivbesøget, og de ovennævnte skrifter i informationsserien må naturligvis ses i denne sammenhæng. To af seriens skrifter med oplysninger om mål, vægt, mønt- og prisforhold, forfattet af Poul Thestrup, kan samtidig benyttes som opslagsbøger under arkivbesøget. Forfatteren giver en god oversigt over mål- og vægtsystemernes udvikling fra 1683 til i dag, herunder en forklaring på, hvorfor Danmark først i 1907 indførte metersystemet og dermed – sammen med Rusland – hørte til de sidste europæiske lande, der indførte det. Skriftet rummer desuden et nyttigt og kortfattet alfabetisk mål- og vægtleksikon, der skal lede arkivbrugeren gennem de mange mål-

og vægtenheders »forvirrende labyrint«. Under arkivarbejdet støder man ofte på forskellige møntenheder samt pris- og lønoplysninger, der kan rejse spørgsmål om bl.a. købekraft og ønske om en sammenligning med nutidige forhold. Forfatteren giver en oversigt over møntsystemets udvikling og gør rede for de store problemer, der knytter sig til gengivelsen af prisudviklingen over en ca. 350 år lang periode. For hvert årti i denne lange periode har han anført eksempler på priser og lønninger. Flere af disse oplysninger kan selvsagt diskuteres. En murer- eller tømrerløn på 32 skilling om dagen i tiåret 1640-49 er formentlig korrekt; men når man arbejder med materiale fra den periode, vil man ofte støde ind i svært gennemskuelige oplysninger, hvor betaling kan være med eller uden kost eller dække over »akkordarbejde«. Alt dette er forfatteren bekendt, og med disse to skrifers talmateriale har arkivgæsten fået nogle yderst nyttige hjælpemidler.

Medens hovedparten af informationsseriens skrifter henvender sig til arkivbenytterne, er Arne Møller Pedersens skrift om *Brand, vand, mug og grimme dyr* så afgjort henvendt til arkivernes anden kontaktflade: dem, der skaber eller opbevarer arkivmateriale. Skriftet rummer anvisninger på, hvordan arkivskabere og arkivinstitutioner skal håndtere arkivalier, så de ikke blot opbevares, men bevares. Det er en sand gyser at læse om de farer, der truer arkivmaterialet, enten i form af pludseligt nedbrydende faktorer (brand- og vandskader) eller langsomt nedbrydende faktorer (slid, lys, magasinklima, skadedyr, svampe m.m.). Det var således ikke den højeste form for visdom, da man i TV-byen placerede uerstattelige bøger under et vandrør, hvis manglende soliditet fik de – set i bagklogskabens bakspejl – forventelige følger. Ud over commonsense betragtninger rummer

skriftet en række anvisninger på, hvordan man ved forskellige foranstaltninger kan forebygge eller udbedre skader.

I erkendelse af det stigende behov for læservenlig og hurtig information om hyppigt benyttede arkivfonds har Rigsarkivet udarbejdet en række pjecer, *Rigsarkivet informerer*, der uddeles gratis til publikum. Af samme grund kan pjecerne vanskeligt karakteriseres som udstyrsstykker; men bag det beskedne ydre gemmer sig en kortfattet, nøgtern og målrettet information. Alt overflødig er skrælet bort, og de er bevidst udarbejdet med henblik på brugerens helt basale behov, herunder også udfyldelse af bestillingsseddel, så man ikke havner i den situation, der indledningsvis er beskrevet. En ledsagende spørgekemaundersøgelse, hvor brugeren kunne bedømme nytten af pjecerækken, har givet Rigsarkivet mulighed for at tilpasse informationsmaterialet til publikums behov. Pjecerne *Rigsarkivet informerer* skal naturligvis sætte brugeren i stand til i højere grad at betjene sig selv, så arkivpersonalets mundtlige vejledning kan bruges til noget mere fornuftigt end trivielle spørgsmål. Anmelderen har kendskab til 13 pjecer;⁵ her skal to af dem kommenteres nærmere.

I *Folketællinger 1769-1940* vejledes i brugen af en hyppigt benyttet kildegruppe. På seks tekstsider får brugeren oplysning om, for hvilke år og områder der findes folketællinger, om de findes på microfiche, mikrofilm eller i original, om opstilling, hjælpemidler og tilgængelighed. En to siders skematisk oversigt illustrerer, hvilke oplysninger der kan findes i de enkelte tællinger, og afslutningsvis er aftrykt eksempler på udfyldelse af bestillingssedler. Her er brugeren godt hjulpet.

Informationsfolderen *En guide til guiderne* illustrerer i en nøddeskal informationsproblematikken og de for-

skellige niveauer for vejledning, som arkivvæsenets forskellige publikationer repræsenterer. Rigsarkivets guide, *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse*, er som tidligere nævnt arkivoversigter, der hurtigt skal lede brugeren videre i søgningen, bl.a. til de mere detaljerede registraturer. Med denne hurtige »indføring til indføringerne« har Rigsarkivet imødekommet behovet for elementær indføring i arkivverdenen, og ikke mindst førstegangsbrugeren har fået en god mulighed for selv at finde det ønskede materiale. Denne type vejledning har klart en fremtid for sig, kombineret med arkivvæsenets øvrige hjælpemidler.

Ud over folderen *Velkommen til Rigsarkivets læsesal*, der foreligger på flere sprog, har Rigsarkivet under navnet *Søgemidler* udarbejdet en række pjecer, der skal hjælpe brugeren med helt basale, praktiske problemer i forbindelse med at få overblik over, hvad der findes af håndbøger, seddelregistraturer, opstillede film m.m., samt hvor disse hjælpemidler rent fysisk befinder sig. Til det formål rummer pjecerne kort over læsesals- og vejledningsområdet. Der findes således *Søgemidler* om slægtsforskning, hjælpefag, specialregistraturer, seddelregistraturer, andre arkiver & Danica, privatarkiver, bibliografier, atlas og søgemidler efter 1848. *Søgemidler* er et godt eksempel på, med hvor enkle midler både brugere og arkivpersonale kan spares for en masse praktiske spørgsmål.

Arkivernes forskellige hjælpemidler – uanset om der er tale om arkivoversigter, specialregistraturer, informationsserier eller pjecer – er alle ment som en hjælp til selvhjælp. I en tid, hvor folk er blevet vant til at betjene sig selv, når de handler, går i banken, køber togbilletter osv., er det ikke overraskende, at også arkiverne tilstræber en øget grad af

selvbetjening. Det muliggøres bl.a. ved fotokopiering eller mikrofilmning af hyppigt benyttede arkivgrupper, som publikum har direkte adgang til. Flere af landsarkiverne har fået tilbygninger, der er indrettet til et voksende antal besøgende og en øget selvbetjening. Senest har Landsarkivet i Odense fået en stor tilbygning, hvor publikum har direkte adgang til håndbøger og kopier/film af hyppigt benyttede arkivgrupper.

I anledning af det fynske landsarkivs 100-års-jubilæum og påbegyndelsen af tilbygningen udsendte Dorrit Andersen et første skrift i en serie, der bl.a. skulle bringe vejledninger i anvendelsen af arkivets samlinger. Skriftet, *Et godt og smukt hus*, er en hyldest til arkitekten Martin Borchs nu fredede, gamle arkivbygning i Odense, hvor Borch fik frie hænder til at kæle for detaljen i den rigt udsmykkede bygning. I skriftet finder vi et billede af den første landsarkivar, G.L. Wad, der sidder i ophøjet ro – flittigt læsende og noterende – på læsesalen, flankeret af en gyngestol og en viftepalme (s. 31). Her får man ikke indtryk af en publikumsstorm; men et andet pudsigt billede i skriftet viser, at Wad i et af tjenesteboligens vinduer indridsede datoen 28. maj 1904, den dag han af sin chef fik sin første anerkendelse efter elleve års arbejde (s. 42). Trods dagligstuestemningen havde også den tids arkivarer deres problemer.

De mange nye arkivpublikationer viser, at sentensen på døren, »Gemt er ikke glemt«, som Wad dagligt kunne se, er søgt efterlevet på mange måder, lige fra den flittige landsarkivars notater, »Wads sedler«, hvis meget blandede indhold landsarkivets brugere undertiden stadig kan have nytte af, til arkivoversigter, specialregistraturer, vejledninger og nøgler, informationsserier og -foldere. Der er tale om en hjælp til publikum på forskellige niveauer og på forskellige stadier i søgeprocessen.

Det er glædeligt, at Statens Arkiver nu har guider med oversigter over deres samlede bestand af arkivfunds. Rigsarkivets Vejledende Arkivregistratur har fået et brugervenligt præg, og det samme gælder de mange specialregistraturer fra landsarkiverne og andre institutioner. Vejledninger og nøgler henvender sig – alene på grund af deres omfang – vel primært til dem, der ofte bruger et bestemt arkivfond, og som forud for arkivbesøget ønsker at sætte sig ind i arkivets ordning og søgemuligheder. Informationsserien fra Statens Arkiver giver et hurtigt og praktisk orienteret overblik over en arkivgruppes anvendelsesmuligheder, ofte til et afgrænset tema, f.eks. forenings- eller slægtshistorie. Medens N.H. Frandsens vejledning til retsbetjentarkiverne giver indblik i deres mange anvendelsesmuligheder, behandler han i informationsserien retsbetjentarkivernes anvendelighed for foreningshistorie. Skønt informationsseriens skrifter er hurtigt læst, hører de også til blandt forberedelserne inden arkivbesøget. For den del af publikum, der møder op på læsesalene uden forudgående forberedelse, ligger den største hjælp nok i den meget kontante, brugerorienterede vejledning, som vi finder i *Rigsarkivet informerer*, kombineret med den frie publikumsadgang til et voksende antal arkivgrupper.

Når arkivvæsenets igangværende opbygning af en database bliver tilgængelig for publikum, vil det også lette selvbetjeningen og gennem søgemuligheder måske også indsnævre forskellen mellem brug af et arkiv og et bibliotek. Med de mange publikationer fra arkiverne sidder man også tilbage med spørgsmålet om den skriftlige registraturs skæbne i en tid, hvor den elektroniske database vil dække vejledningen på flere af de nævnte niveauer; i en overskuelig fremtid synes den måske mere grovmaskede, trykte registraturs fremtid imidlertid at

være sikret. Det må formentlig være formålet, at de foreliggende, trykte registraturer lægges ind i databasen. Databasen er endnu ikke tilgængelig for publikum; men på internettet har Statens Arkiver en home-page med nyudgivelser og orientering om aktiviteter.

Lige nu synes pladsproblemerne på læsesalene at være afhjulpet ved tilbygninger; men med et fortsat stigende antal arkivgæster vil problemet atter melde sig om nogle år. Arkivernes bestræbelser på tilgængeliggørelse – udarbejdelse af registraturer, vejledninger, pjecer m.m. og publikums selvbetjeningsmuligheder – vil formentlig reducere varigheden af den enkelte arkivgæsts ophold. De, der har skullet udnytte kortvarige ophold ved arkiver maksimalt, ved også, at arkivernes formidling – salg af kopier på papir eller film – kan reducere besøgets varighed. Den kommende database til søgning og bestilling af materiale samt de forskellige former for kopiering åbner mulighed for kortere, men kvalitativt bedre besøg på arkiverne. Noget af dette er endnu fremtidsmusik; men indtil det realiseres, er publikum godt hjulpet med de mange, nye arkivpublikationer.

1. *Statens Arkiver mod år 2000 – analyse af bevarings- og kassationsindsatsen*, København 1996.
2. Michael H. Gelting, »Den bedste hjælp til arkivernes brugere. En præsentation af Statens Arkivers planer for tilgængeliggørelse«, *Arkiv. Tidsskrift for arkivforvaltning og arkivteknik*, nr. 1, 1966, s. 85-94.
3. Ole Degn, *Forskning i statens arkiver. Bibliografi over bøger og afhandlinger skrevet af arkivarer ved Rigsarkivet, landsarkiverne og Erhvervsarkivet i deres forskningstid og udgivet 1980-1989*. København 1991.
4. *Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Beretning 1994*. Flensborg 1995, s. 9.
5. Det drejer sig om følgende pjecer: 1) Folketællinger 1769-1940, 2) Slægtsforskning i Rigsarkivet. Om at begynde, 3) Den kongelige civilliste, 4) Private personarkiver, 5) Skibstegninger i Rigsarkivet, 6) En guide til guiderne. Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse I-II, 7) Besættelsestidens historie. Kilder om enkelte landssvigere, 8) Besættelsestidens historie. Kilder om deltagere i modstandsbevægelsen, 9) Lægdsruller I: 1788- ca. 1861, 10) Lægdsruller II: Efter ca. 1861, 11) Slægtsforskning, 12) Embedsudnævnelser, 13) Militære stambøger 1747-1900.